

І.В. Лозинська

К.е.н., доцент кафедри економіки Сумського національного аграрного
університету
40021 Україна, м.Суми, вул.Г.Кондратьєва,160
Inna_lozinskaya@inbox.ru

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ВИРІШЕННЯ ЕКОНОМІЧНО-ПРАВОВИХ
ПРОБЛЕМ В ГАЛУЗІ М'ЯСО-МОЛОЧНОГО СКОТАРСТВА**

Анотація. У статті розглянуті основні напрямки регулювання галузі м'ясо-молочного скотарства в економічно-правовому аспекті, що повинні поєднувати в собі методи ринкового саморегулювання та державної підтримки. Для цього було проаналізовано обсяги та структуру державної підтримки в контексті вступу України до СОТ, які забезпечують протекціоністський ефект для товаровиробників; визначено основні напрями підвищення ефективності економічно-правової політики на основі світової правотворчої діяльності; проведена оцінка ефективності існуючих державних програм розвитку м'ясо-молочного скотарства.

Ключові слова: державна підтримка, м'ясо-молочне скотарство, регулювання, правові основи розвитку галузі

И.В. Лозинская

К.э.н., доцент кафедры экономики Сумского национального аграрного
университета
40021 Украина, г.Сумы, ул.Г.Кондратьева,160
Inna_lozinskaya@inbox.ru

**КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ РЕШЕНИЯ ЭКОНОМИКО-
ПРАВОВЫХ ПРОБЛЕМ В ОТРАСЛИ МЯСО-МОЛОЧНОГО
СКОТОВОДСТВА**

Аннотация. В статье рассмотрены основные направления регулирования области мясо-молочного скотоводства в экономическо-правовом аспекте, которые должны объединять в себе методы рыночного саморегулирования и государственной поддержки. Для этого были проанализированы объемы и структура государственной поддержки в контексте вступления Украины в ВТО, которые обеспечивают протекционистский эффект для товаропроизводителей;

определены основные направления повышения эффективности экономически-правовой политики на основе мировой практики; проведена оценка эффективности существующих государственных программ развития мясо-молочного скотоводства.

Ключевые слова: государственная поддержка, мясо-молочное скотоводство, регулирование, правовые основы развития отрасли

I. Lozynska

PhD, associate professor, Sumy National Agrarian University

40021 Ukraine, Sumy, H.Kondratyeva str, 160

Inna_lozinskaya@inbox.ru

ECONOMIC AND LEGAL ASPECTS OF DEVELOPMENT REGULATION IN MEAT AND DAIRY SECTORS

Abstract.

Purpose: Ukraine has a large number of legal acts governing the production of meat and dairy products, provision and management of investment, labor, material and technical resources, innovations, earth. However, this number of constituent and regulatory documentation does not help, but creates additional difficulties in economic activity. The main key to the revival of the industry of meat and dairy cattle producers and improve the efficiency of agricultural enterprises is the creation of the current regulatory framework through the clever combination of market self-regulation and government support.

Discussion: In today's realities market can not ensure food security, parity prices of industrial and agricultural products, export promotion, ecologization of production, preservation and improvement of breeding potential, the development of rural areas. Hence, the mechanism of state support for the compensation of market inability, is a common phenomenon around the world.

Results: Equally important for Ukraine is the problem of economic and legal mechanism and the corresponding financial basis for the implementation of certain provisions of legal acts, as well as the inconsistency of many legal acts agricultural legislation with the norms and standards of the European Union and the World Trade Organization. The quality of legislation is one of the most important factors of national security, protection of the national interests of Ukraine, the rights and interests of legal subjects. Current regulations provide satisfactory conditions for improving the investment climate. Experts note that most of the investors' risk associated with unpredictable changes in legislation, and about 50% of the risk caused by the imperfection of the state policy in the field of agriculture and cattle

breeding, whose actions are inadequate in conditions the market and do not allow agricultural producers to predict the future conduct of its own economic activity, and investors - be sure to return on investment.

Methods: To bring the legal framework of agriculture of Ukraine on a new, global level and make it more effective, you must use a global law-making experience. Also, the acceptance of the Agrarian Code of Ukraine will avoid many problems, such as improving the mechanism of calculation and payment of subsidies to producers of milk and meat cattle.

Today in dairy cattle is valid 3 state programs, and in the area of beef cattle - only national project "Restored cattle", the implementation of which will make it possible to stabilize and build up cattle herds, to raise the level of consumption of animal products per person, increase volume of production, improve the financial and economic situation of farmers.

Key words: government support, meat and dairy cattle, regulation, legal framework for development industry

JEL Classification: H80, K39, Q 18

Постановка проблеми. Основною запорукою відродження галузі м'ясо-молочного скотарства та підвищення ефективності діяльності товаровиробників – сільськогосподарських підприємств – є створення діючої нормативно-правової бази. Відбуватись це повинно згідно принципу «Там, де немає порядку, неможливо створити нічого путнього». Тому забезпечення соціально-економічного зростання повинно відбуватись шляхом розумного поєднання ринкового саморегулювання та державної підтримки. Для розробки стратегічних планів необхідно насамперед проаналізувати світовий досвід створення дієвого правового середовища.

Аналіз останніх досліджень та публікацій свідчить про зацікавленість проблемою регулювання розвитку м'ясо-молочного скотарства як українських дослідників - В. М. Єрмоленка, О. В. Гафурова, М. В. Требенюка, С.О.Нікітченка та інших, так і закордонних – J. Thorne (2002), R. Schwartz (2002), Neil Hamilton (2010), G. Johnson (2006), B.W. Brorsen (2013) тощо. Але досі економічно-правовий аспект регулювання даної галузі залишається

невизначеним через відсутність чіткої системи державної підтримки та діючої нормативно-правової бази.

Метою статті є аналіз наявних державних програм розвитку м'ясо-молочного скотарства та виокремлення основних напрямків підвищення ефективності економічно-правової політики щодо регулювання галузі.

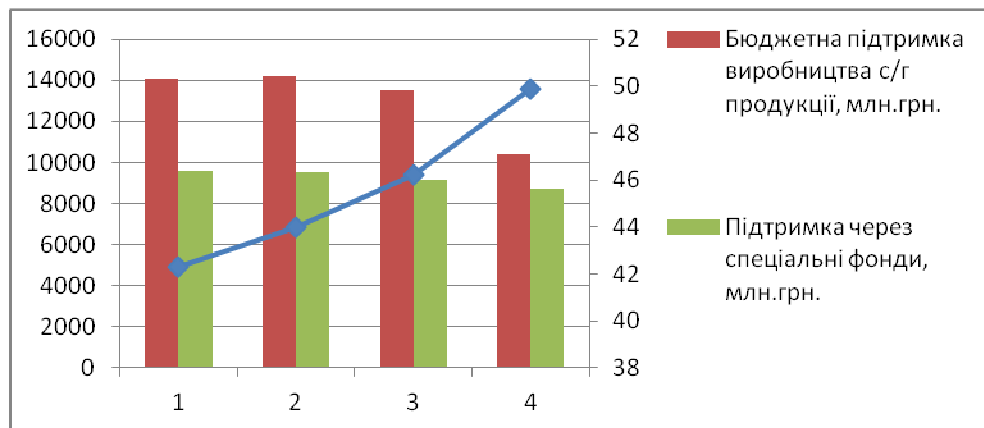
Основні результати дослідження. В Україні існує велика кількість нормативно-правових актів, які регулюють процес виробництва м'ясо-молочної продукції, забезпечення та управління інвестиційними, трудовими, матеріально-технічними ресурсами, інноваціями, землею. Однак така кількість установчої та регулюючої документації не допомагає, а створює додаткові труднощі в процесі господарської діяльності.

Адже специфічні особливості скотарства аж ніяк не могли бути враховані традиційними галузями права, бо врахування такої специфіки не входить до їхніх завдань. Другою негативною особливістю українського законодавства є можливість подвійного тлумачення деяких нормативно-правових норм. Не менш важливою для України є також проблема відсутності економіко-правового механізму та відповідного фінансового підґрунтя для реалізації окремих положень нормативно-правових актів, а також неузгодженість багатьох нормативно-правових актів аграрного законодавства з нормами і стандартами Європейського Союзу та Світової Організації Торгівлі.

Останній аргумент є найважливішим, адже у зв'язку із вступом до Світової Організації Торгівлі Україні потрібно як най швидше гармонізувати та уніфікувати національне законодавство у відповідності з принципами міжнародного права. Це в свою чергу дозволить захистити вітчизняного виробника і дозволить йому бути в рівних умовах з іноземними фермерами [1].

Аналізуючи економічно-правові аспекти підписання угоди з СОТ, слід відзначити, для України нова політика державного регулювання сільськогосподарського виробництва є доволі жорстка. Зокрема, йдеться про видатки, що стримують та стимулюють розвиток [2,3].

Домовлений рівень державної підтримки сільського господарства, за умов певного реформування механізму її надання, передбачає достатні можливості для захисту вітчизняного агропромислового комплексу в умовах членства у СОТ та відповідає сучасним потребам (рис.1) [5].

Джерело: [2]

Рис.1. – Залежність між рівнем виробництва сільськогосподарської продукції та обсягами державної підтримки

Як показує наведена діаграма, між обсягом виробництва сільськогосподарської продукції та обсягами державної підтримки існує зворотна залежність, що безперечно є позитивним для розвитку економіки країни.

Якість законодавства є одним з найважливіших чинників національної безпеки, забезпечення національних інтересів України, реалізації прав та інтересів суб'єктів права. Чинні нормативно-правові акти створюють задовільні умови для поліпшення інвестиційного клімату. Експерти зазначають, що більша частина ризиків інвесторів пов'язана з непередбачуваністю змін законодавства, а приблизно 50% ризиків спричинені недосконалістю державної політики у сільському господарстві та галузі скотарства, дії якої є неадекватними в умовах ринку і не дають можливості сільськогосподарським товаровиробникам спрогнозувати на перспективу ведення власної господарської діяльності, а інвесторам – бути впевненими в поверненні вкладених коштів. Окрім загальнодержавних тенденцій впливу досліджуваних

факторів, слід відзначити наявність регіональних відмінностей, що створені владою на місцях.

Основними напрямками підвищення ефективності економічно-правової політики Україні є:

а) удосконалення відносин власності (володіння, користування та розпорядження) на землю та інші засоби виробництва;

б) удосконалення структури аграрного виробництва та розвиток нових організаційно-правових форм господарювання на селі;

в) реформування ціноутворення з метою досягнення паритету цін на сільськогосподарську продукцію та промислові засоби виробництва;

г) підвищення добробуту працівників села;

д) забезпечення комплексного і сталого сільського розвитку.

На нашу думку, для того, щоб вивести законодавчу базу сільського господарства України на новий, світовий рівень і зробити її більш ефективною, потрібно скористатися світовим досвідом правотворчої діяльності, де аграрні правовідносини регулюються Аграрним кодексом, який закріплює існування різних форм власності у сільському господарстві, наявність різноманітних форм управління сільськогосподарськими підприємствами, розвиток орендних відносин, орієнтацію на великі фермерські господарства [6].

Саме прийняття Аграрного кодексу України дозволить уникнути багатьох проблем та зробити процес економічно-правового регулювання сільськогосподарської діяльності значно простішим та прозорішим [7].

На сьогоднішній день недосконалість законодавчої бази створює великі перепони в розвитку галузі скотарства. Так, наприклад, неоднозначна ситуація щодо механізму нарахування та виплати дотацій виробникам молока та м'яса ВРХ призвела до того більш стрімких темпів зниження закупівельних цін.

Зі зміною у 2011 р. попереднього механізму дотацій спостерігалось нетипове для зимового сезону 2012-2013 років зниження закупівельних цін на молоко. Закупівельні ціни на молоко від сільгосппідприємств знизилися у середньому на 6% у порівнянні з відповідним періодом минулого року (з

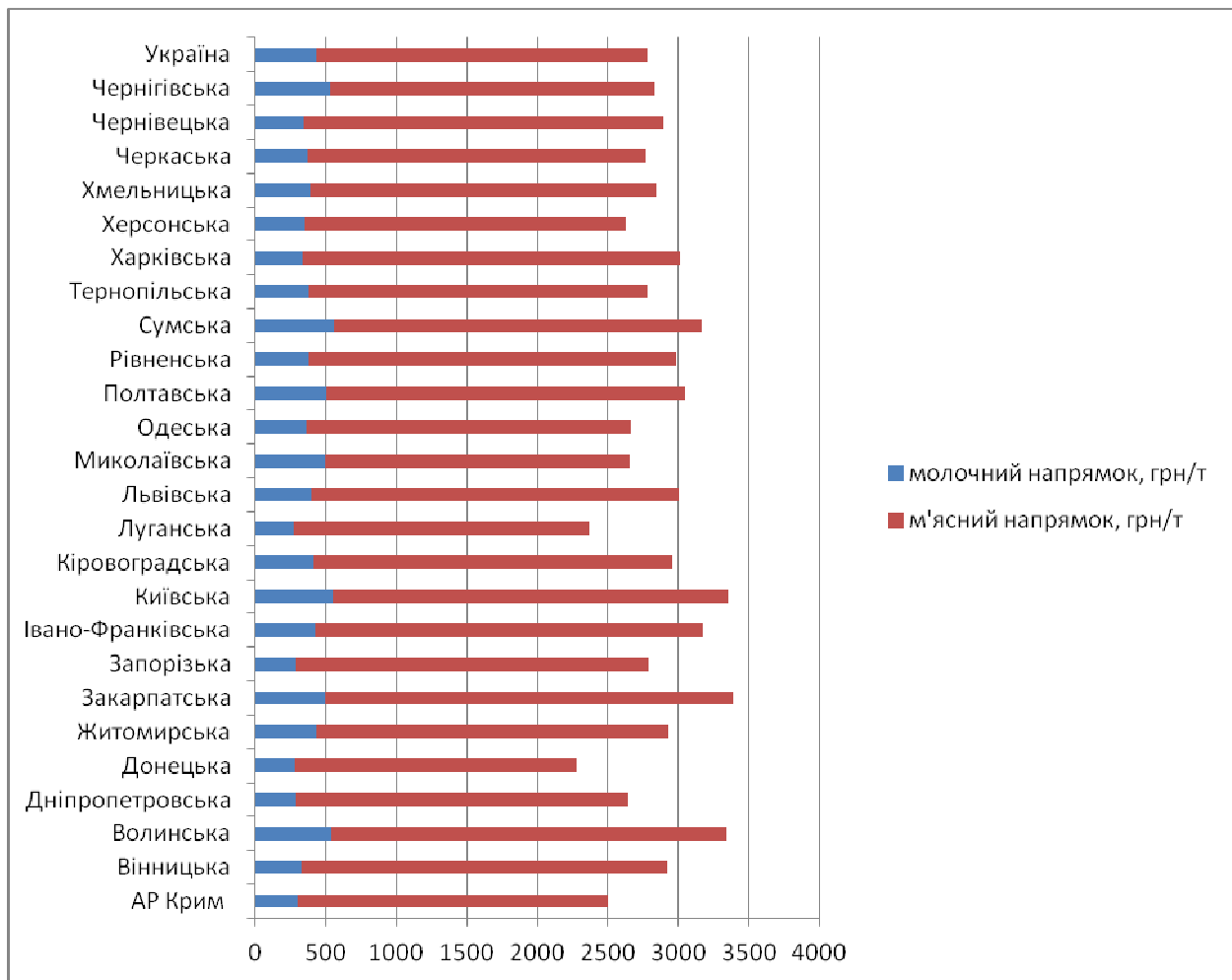
урахуванням дотацій). Для господарств населення цей показник становив 11%. Крім того, за 2012-2013 роки на 13% скоротилось надходження молока на переробку, що стало обмеженням бази для нарахування дотацій виробникам молока і може призвести до загострення ситуації у галузі молочного тваринництва в подальшому.

У ЄС у період так званого «великого молока» держави купують у виробників надлишки, а взимку продають сухе молоко. В Україні ці механізми не діють. Взимку, в період найменшого пропозиції, закупівельні ціни на цю сировину в Україну на 10-20 % вище, ніж у ЄС [8].

У Європі також оперують «літньою» і «зимовою» цінами, але різниця між ними становить 10-15%. Цьому сприяє планомірне протягом року, а не масове взимку, як в Україні, отелення корів. В Україні 65% молока виробляють у весняно-літній період, а 35% - в осінньо-зимовий.

Тільки усвідомивши ці реалії, уряд зможе цивілізовано впливати на ціни - бюджетною підтримкою сільгосптоваровиробників, інтервенціями з Держрезерву або імпортом за міждержавними угодами.

З 01.01.2012 р. Законом № 4268 викладено в новій редакції п. 1 підрозділу 2 розділу XX Податкового кодексу і змінено порядок оподаткування ПДВ діяльності переробних (м'ясомолочних) підприємств та виплати ними дотацій сільськогосподарським товаровиробникам, що існував до зазначеної дати. Також було змінено механізм виплати компенсації сільгосптоваровиробникам за продані ними переробним підприємствам молоко і м'ясо в живій вазі, що передбачає виділення 70% ПДВ переробників на пряму дотацію виробника, а 30% піде у спеціальний фонд держбюджету, і буде розподілятися Кабміном (замість 100% перерахування в 2011 році). У 2013 році ця пропорція змінилась на 60/40, а в 2014 повинна становити 50/50, відповідно.

Джерело: дані асоціації переробних підприємств Сумщини

Рис. 2. - Ранжування областей за рівнем виплат дотацій по ПДВ в м'ясному та молочному скотарстві в 2012 році

Це нововведення погіршує стан виплат товаровибникам за здану продукцію. По-перше, рівень дотації для сільгоспідприємств через зміни в структурі розподілу ПДВ буде знижено. По-друге, втрачено усі плюси діючого раніше механізму, зокрема «автоматичність виплат», «щомісячну індексацію», «відсутність розподільчої вертикалі». По-третє, тепер виробники продукції будуть отримувати кошти на дотацію після їх кругообігу через спецфонд Держбюджету та рішень комісій.

Дотації за молоко та м'ясо ВРХ повинні здійснюватися з урахуванням якісних показників і бути направлені на стимулювання виробництва викосоякісної продукції. Тобто необхідно диференціювати підтримку в залежності від якості.

Наприклад, до 2015 р. виплачується 40 коп/кг за молоко екстра та вищого сорту і 25 коп. - 1 сорт. При надоях 6 тис. кг це до 2400 грн/рік від однієї корови. Щодо вирощування ВРХ на м'ясо, то ситуація складається гірше. Максимальний рівень доплат за 1 кг дивої ваги поголів'я вищої вгодованості товаровиробник може отримати 3,50 грн. Це може трохи нівелювати критично низьку ціну в 2013 році – 11 грн/кг живої ваги. Тобто за бичка вагою 400 кг сільськогосподарське підприємство зможе отримати дотацій до ПДВ в розмірі 1400 грн. Держава повинна взяти на себе розробку нормативно-правової документації щодо здешевлення матеріальної бази: вартості доїльного та холодильного обладнання, забезпечення племматеріалом, поліпшення якісного складу поголів'я у приватному секторі.

У відповідності до вказаного Програмного документу спеціальна бюджетна дотація за поголів'я корів м'ясного напрямку продуктивності надається сільгосппідприємствам (племзаводам, племрепродукторам та іншим агропідприємствам) за кожну корову м'ясного напрямку продуктивності. Племінним заводам сума сягає до 1900 грн. за голову, племрепродукторам - до 1000 грн., іншим агропідприємствам - до 600 грн. за голову.

Реалізація цього напрямку буде мотивувати сільгосппідприємства до збереження і нарощування м'ясного поголів'я.

Крім того, для запобігання вирізання маловагового молодняка ВРХ у господарствах населення, збільшення обсягів виробництва високоякісної яловичини і надходження на глибоку промислову переробку висококондиційного поголів'я великої рогатої худоби, підняття рівня споживання яловичини на одну особу вищезазначеним проектом постанови пропонується запровадити бюджетну дотацію за вирощені та продані на забій суб'єктам господарювання, які мають власні (орендовані) потужності для забою тварин, молодняк ВРХ [9].

Отже, створення умов для відродження економічної ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств в галузі скотарства можливе лише за умови створення дієвого економічно-правового середовища. На

сьогодні в галузі молочного скотарства діє 3 держані програми, основні результати яких вже певним чином можна оцінити.

У галузі м'ясного скотарства на сьогоднішній день можна відзначити лише національний проект УААН «Відроджене скотарство», який ставить за мету:

- Збільшити виробництво високоякісної яловичини та створити високопродуктивне виробниче та племінне стадо на підприємствах, що будуть задіяні в проекті. Наповнення внутрішнього ринку України високопродуктивною племінною худобою з метою поліпшення генетики існуючого стада ВРХ, що зумовить істотний позитивний ефект і також позначиться на зростанні загальних обсягів виробництва яловичини.

- Зменшити імпортозалежність країни на споживчому ринку м'яса. Забезпечити населення України високоякісним м'ясом яловичини вітчизняного виробництва.

- Збільшити рівень конкурентоспроможності вітчизняного скотарства, що надасть можливість вітчизняним виробникам повернутися на зовнішні ринки в якості надійного партнера і гравця.

Виконання поставлених завдань дасть можливість стабілізувати та наростити поголів'я ВРХ, підняти рівень споживання продукції тваринництва на одну особу, збільшити обсяги її виробництва, поліпшити фінансово-економічний стан аграріїв [10].

Але залишаються неврегульовані питання, які гальмують розвиток скотарства в сільськогосподарських підприємствах (табл. 1).

Роблячи висновок, сміливо можна стверджувати, що економічно-правові аспекти розвитку галузі скотарства є недосконалими і потребують значних змін. З огляду на критичну ситуацію, яка склалася в галузі галузі, державі необхідно вжити всі необхідні заходи для того, щоб зменшити збитковість діяльності товаровиробників, забезпечити родуктами харчування власного споживача, захистити внутрішній ринок, виробляти конкурентоздатну продукцію.

Суть проблеми в галузі скотарства та пропозиції щодо їх вирішення

Сутність проблеми	Пропозиції щодо вирішення
Структура виробництва	
Високий рівень концентрації виробництва молока та м'яса ВРХ в приватному секторі, близько 80%	Розширення великотоварного виробництва
Недостатній рівень концентрації виробництва сировини в зонах переробних підприємств	Розвиток кооперації, як виробничої так і заготівельної
Відсутній / обмежений рівень гігієни виробництва	Розвиток міні-ферм сімейного типу з середньою кількістю поголів'я 5-15 голів;
Відсутність/обмеженість належної системи зберігання та транспортування	Запровадження ланцюгу «виробництво-заготівля-переробка-збут»
Відсутність високого рівня спеціалізації галузі на рівні господарюючих суб'єктів	Створення та активне функціонування консультативної ради при уряді з числа провідних спеціалістів галузі для узгодження дій по розвитку скотарства
Відсутність якісного наукового супроводу у справі удосконалення виробничих процесів	
Недостатній рівень знань	Активізація (зміна методів діяльності) дорадчої служби
Племінний потенціал	
Недостатнє фінансування наукових робіт	Провести аналіз використання бюджетних коштів та виділити найбільш ефективні напрямки і активізувати їх розвиток
-Недостатній рівень модернізації та застосування новітніх технологій в генетиці - Закритість України для іноземної генетики - Застосування застарілих методик в племінній справі	Поступове збільшення продуктивних та генетичних вимог
	Створення окремих гуртових ринків або структурних підрозділів на уже існуючих по продажу племінної худоби
	Усунення бар'єрів при імпорті генетичного матеріалу
Якість та контроль продукції	
Недотримання гігієни доїння	Посилення контролю гігієни доїння та проведення постійного навчання виробників
Недосконалість логістичної системи збору молока та м'яса	Тестування якості молока на місці з вібраковкою неякісного, створення та сертифікація боєнь ВРХ
Недотримання системи відгодівлі	Закріпити нормативними документами відповідальність за якість молока та м'яса як товаровиробників, так і переробників
	Диференціація оплати в залежності від якості
Державна політика	
Часті зміни регуляторної політики та невиконання прийнятих програм	Консультації із зацікавленими сторонами і визначення реальних цілей, розробка стратегії і реалізація протягом п'яти років
Відсутність всестороннього обговорення і консультацій з виробниками та врахування їх пропозицій перед прийняттям ключових рішень	Повернення колишньої системи дотацій, вдосконаливши її збалансованим поєднанням як якості, так і кількості виробленої продукції та покращенням системи контролю за отриманням відповідних коштів виробником продукції
Бюрократизована дозвільна система	Забезпечення доступу до більш довгострокових та пільгових кредитів, запровадження механізму державних гарантій компенсації ризиків
Відсутність економічних стимулів для модернізації технічної бази	Сприяння залученню інвестицій та впровадження економічних стимулів при цьому

Джерело: узагальнено автором

Для цього законодавчим органам необхідно прийняти Аграрний кодекс України, Закон України „Про органічне виробництво”, Закон України „Про страхування сільського господарства”. Не менш важливими є, також, жорсткіший контроль за дотриманням аграрного законодавства та усунення неузгодженості між нормативно-правовими актами, та створення пільгових засад кредитування.

Література:

1. Аграрне право України / В. М. Єрмоленко, О. В. Гафурова, М. В. Требенюк [та ін.]; за аг. Ред.. В. М. Єрмоленко. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 608 с.
2. Концепція комплексної програми аграрного та сільського розвитку України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.agrichamber.org.ua>
3. Boyer, C.N., V.W. Brorsen. (2013). “Changes in Beef Packers’ Market Power After The Livestock Mandatory Price Reporting Act: An Agent-Based Auction.” *Journal of Agricultural Economics*. doi: 10.1093/ajae/aat005. Available at: <http://ajae.oxfordjournals.org/content/early/2013/03/06/ajae.aat005.full.pdf>
4. Нікітченко С. О. Державна підтримка сільськогосподарських товаровиробників в умовах економічної кризи / С. О. Нікітченко // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України : зб. наук. праць ; ред. Д. О. Мельничук. — Вип. 142. Ч. 2. — К. : НУБПУ, 2009. — С. 78—81
5. Бабко В. М. Державна підтримка сільськогосподарського виробництва як чинник забезпечення його конкурентоспроможності / В. М. Бабко // Інвестиції: практика та досвід. — 2010. — № 7. — С. 79—81
6. George G. Johnson, (April, 2006) Trends in Livestock Law https://www.wyomingbar.org/bar_journal/article.html?id=76
7. John Thorne and Richard Schwartz, Settlement Confidential: Outline for a Possible Livestock & Poultry Monitoring and Safe Harbor Agreement, (11 June 2002) [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.sierraclub.org/pressroom/cafo_papers/safe_harbor_proposal.pdf
8. Neil Hamilton The Legal Guide to Direct Farm Marketing. Cambridge, MA 02138: National Bureau of Economic Research. – 2010.
9. Концептуальні напрями стратегії розвитку агропромислового комплексу та сільських територій України на період до 2020 року / [наук. ред. П.Т.Саблук]. – К.: ННЦ ІАЕ, 2008. – 50 с.
10. Богданко С. Невтішні реалії / С. Богданко // Агро перспектива. – 2009. – № 2. – С. 40-43.

References:

1. Jermolenko V.M., Gafurova O.V., Trebenuk M.V. (2010) Ukraine Agrarian Law. Kyiv:JurinkomInter (in Ukr)
2. Концепція комплексної програми аграрного та сільського розвитку України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.agrichamber.org.ua>
3. Boyer, C.N., B.W. Brorsen. (2013). “Changes in Beef Packers’ Market Power After The Livestock Mandatory Price Reporting Act: An Agent-Based Auction.” Journal of Agricultural Economics. doi: 10.1093/ajae/aat005. Available at: <http://ajae.oxfordjournals.org/content/early/2013/03/06/ajae.aat005.full.pdf>
4. Nikitchenko S.O. (2009) State support for agricultural producers in the economic crisis. Edition 142, p.2. Kyiv:NUBPU, 78-81 (in Ukr)
5. Babko V.M. (2010) State support for agricultural production as a factor of ensuring of its competitiveness. Investments: Practice and Experience, 7, 79-81 (in Ukr)
6. George G. Johnson (April, 2006) Trends in Livestock Law https://www.wyomingbar.org/bar_journal/article.html?id=76
7. John Thorne and Richard Schwartz, Settlement Confidential: Outline for a Possible Livestock & Poultry Monitoring and Safe Harbor Agreement. (11 June 2002). http://www.sierraclub.org/pressroom/cafo_papers/safe_harbor_proposal.pdf
8. Neil Hamilton (2010) The Legal Guide to Direct Farm Marketing. Cambridge, MA 02138: National Bureau of Economic Research.
9. Sabluk P.T and oth. (2008) Conceptual directions of development strategy of agriculture and rural development in Ukraine for the period till 2020. Kyiv: NNTS IAE (in Ukr)
10. Bohdanenko S. (2009) Disappointing reality. Agroperspective, 2, 40-43 (in Ukr)

Я, Лозинська Інна Віталіївна, автор наукової статті «Концептуальні основи вирішення економіко-правових проблем в галузі м'ясо-молочного скотарства», засвідчую, що вона чесно презентує самостійно проведене дослідження і не містить плагіату.

Автор гарантує, що ним одержано всі необхідні дозволи на використання у статті матеріалів, що охороняються авторським правом.

Автор гарантує, що стаття підготовлена спеціально для наукового фахового журналу „Економічний часопис-XXI”, ніде раніше не публікувалася і не подана до інших видань.

Автор надає право видавцю редагувати, адаптувати і модифікувати, перекладати на будь-яку мову, видавати, а також поширювати статтю необмеженим накладом у будь-якому вигляді та форматі на будь-яких носіях інформації і будь-якими способами.

Автор статті

I.V. Лозинська